

Pralija, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:416255>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

BONINO DA MILANO

ANA PRALIJA

Split, 2023.

Odsjek za povijest umjetnost

Studij povijest umjetnosti i njemački jezik i književnost

Gotička umjetnost

Bonino da Milano

Student:

Ana Pralija

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Ivana Čapeta Rakić

Split, rujan 2023.

**Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)**

Student/ica: Ana Pralija

Naslov rada: Bonino da Milano

Znanstveno područje i polje: Povijest umjetnosti, gotička umjetnost

Vrsta rada: Završni rad

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
Izv. prof. dr. sc. Ivana Čapeta Ralić

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
Doc. dr. sc. Ana Torlak
Izv. prof. dr. sc. Dalibor Prančević

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uredenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 21. 9. 2023

Potpis studenta/studentice: Ana Pralija

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.

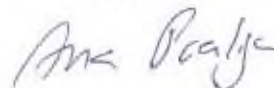
SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Ana Pralija, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce Povijesti umjetnosti, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 21. 9. 2023.

Potpis

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Korčula.....	5
2.1. Portal katedrale sv. Marka u Korčuli	5
2.2. Reljef sv. Petra na crkvi sv. Petra	8
3. Dubrovnik	10
3.1. Portal crkve sv. Dominika.....	10
3.2. Orlandov stup.....	12
3.3. Balatorij palače Sandalja Hranića	14
4. Split.....	15
4.1. Kapela sv. Dujma.....	15
4.2. Splitski gradski projekt iz XV. stoljeća	17
5. Šibenik	21
5.1. Katedrala sv. Jakova u Šibeniku	21
5.2. Prozor i reljef sv. Nikole na crkvi sv. Nikole i Benedikta	29
6. Zaključak.....	31
7. Slikovni prilozi.....	32
8. Popis literature	34

1. Uvod

Tema ovog završnog rada jest Bonino da Milano. Rad obuhvaća sve informacije koje su do sada poznate o majstoru Boninu, a tiču se njegove manje poznate biografije, djelatnosti i dalmatinskog opusa. Za vrijeme njegovog kratkog života u Dalmaciji izradio je brojna umjetnička djela, koja su u velikom broju dan danas sačuvana. Nažalost ne postoji dovoljno podataka o samom majstoru i njegovom cijelom opusu. Upravo me ta činjenica potakla kod obrađivanja ove teme. Prilikom istraživanja i proučavanja dostupne literature saznala sam da se njegov opus radova nalazi u Korčuli, Dubrovniku, Splitu i Šibeniku. Osim što su poznati gradovi u kojima je on djelovao, također je poznat vremenski period njegovog boravka u svakom gradu, što nam govore arhivski spisi. Na početku rada nalazi se sažeti dio o Boninovoju djelatnosti u Dalmaciji. Poglavlja vezana uz Boninov opus radova koncipirana su topografski, ali također jednim dijelom kronološki jer slijede vremenski period njegovog boravka u svakom gradu. Stoga sam započela s opisivanjem njegovih prvih radova u Korčuli, zatim njegovih radova u Dubrovniku i Splitu te na kraju njegovih zadnjih radova u Šibeniku. U svakom gradu navesti ću njegove skulptorske radove te na njima objasniti karakteristike Boninovog specifičnog stila oblikovanja. U nekim gradovima ću navesti projekte, u kojima se Bonino upuštao.

2. Sažeto o djelatnosti Bonina da Milana u Dalmaciji

Nažalost biografija Bonina da Milana nije u potpunosti poznata. Ono što se već zna prema dosadašnjim istraživanjima i arhivskim spisima je njegovo lombardsko podrijetlo te da je pripadao krugu Campionesa. U nekim arhivskim spisima njegovo ime je oslovljeno kao Bonino da Milano, što u prijevodu znači Bonino iz Milana, a isto tako se spominje i njegovo puno ime Bonino di Jacopo da Milano, odnosno Bonino sin Jakovljević iz Milana. Samo ime nam govori da je rodom iz Milana. Njegovo ime u Dalmaciji se prvi put spominje u Korčuli, odnosno u ugovoru vezan uz gradnju korčulanske katedrale. Poznavajući odlike “boninovskog stila” oblikovanja pripisuje mu se i reljef sv. Petra na crkvi sv. Petra. U Dubrovniku nalazimo također djela lombardskog majstora, portal crkve sv. Dominika i Orlandov stup. Iz dokumenata saznajemo da je također sudjelovao u gradnji balatorija palače Sandalja Hranića. U Splitu se nalazi njegov najpoznatiji rad, kapela sv. Dujma u splitskoj katedrali. To je jedini rad na kojem se nalazi natpis lombardskog majstora i godine kada je kapela dovršena. Osim što je bio vrsan u kiparsko-klesarskoj djelatnosti, Bonino se također iskazao u gradskom projektu Kneževog dvora u Splitu. Njegovi zadnji radovi se nalaze u Šibeniku. U Šibeniku je sve do svoje smrti radio na katedrali sv. Jakova i na crkvi sv. Nikole i Benedikta, što bi bila današnja crkva sv. Barbare. Do sada su se pokušavali razriješiti brojni problemi vezani uz atribuciju figura i arhitektonskih dekoracija na glavnom i bočnom portalu šibenske katedrale. Stoga sam, prema novijoj literaturi, navela djela s portala koja su zaista nastala pod rukom majstora Bonina.

3. Korčula

3.1. Portal katedrale sv. Marka u Korčuli

Korčula je jedan od najljepših otočnih gradova Dalmacije. Smješten je na malom poluotoku u Pelješkom kanalu. Sam tlocrt grada ima oblik nepravilne elipse. Grad ima nekoliko stepenastih ulica koje vode do samog trga na vrhu brežuljka, gdje se nalazi katedrala. Taj dio grada s katedralom građen je od XIV. do XVII. stoljeća. Od XV. pa sve od početka XVI. stoljeća podizale su se zidine, kule, vijećnica, knežev dvor, kuće i crkva, a tada su isto bile zacrtane ulice i trgovci. Stoga u starom dijelu grada prevladava gotika. Stoljećima kasnije su se nadopunjavale praznine ili su popravljeni oštećeni dijelovi. Renesansni oblici u gradu su rijetki, ali se i dalje mogu primijetiti na pregradnjama stambenih zgrada i unutrašnjosti crkve. U XV. i XVI. stoljeću nastala su najvrsnija djela korčulanske katedrale. Naravno, moramo uzeti u obzir gospodarski procvat povezan s razvojem zanatstva, u ovom slučaju kameno-klesarstva. U ovom razdoblju bilo je aktivno niz kamenarskih radionica s mnoštvom majstora i njihovih naučnika koji su osim u Korčuli također djelovali u Dubrovniku, na otoku Hvaru i na drugim dalmatinskim mjestima i otocima. Isto tako jedan od važnih razloga razvoja kameno-klesarskog zanata su niz kamenoloma koji su postojali u blizini grada na otoku. Ovi kamenolomi, u kojima se bere vrsni, čvrsti kamen, su poznati još od doba Rimljana, a to su otočići Badija, Kamenjak, Planjak i Vrnik. Zbog kvalitete kamena na ovim mjestima, Korčulu su obišli brojni vrsni majstori, među kojima je i Bonino da Milano. Kamen je jedan od najvažnijih izvoznih sirovina na Korčuli, stoga je korčulanski statut obrađivao pitanja vezana uz vađenje i prodajom kamena.¹

Prema dosad pronađenim podacima, Korčula je prvi grad u kojem je Bonino započeo svoj opus. On se prvi put spominje 1412. godine u notarskom ugovoru. Taj arhivski podatak spominje Bonina i njegovu važnu ulogu u vezi gradnje korčulanske katedrale te je prema tom podatku imao važniju ulogu pri izgradnji katedrale. U tom ugovoru se spominje da se obavezao domaći klesar Toma Zubović isklesati jedan kameni luk za sv. Marka, prema mjeri koju mu je dao majstor Bonino. Uz tu obvezu spominje se datum i godina, 25. VIII. 1412. godina.² Osim ugovora, Bonina spominju i korčulanski pisci: "Korčulanski pisci G. Zaffron i Kapor spominju majstora Bonina

¹ Fazinić 1980, 26

² Prelog 1961, 194

Jakovljeva, za kojeg vele da je iz Milana i spominju ugovor sa korčulanskim biskupom i spomenutim majstorom za gradnju crkve baš iz godine 1412.”³ Za izradu luka, Toma Zubović je dobio alat koji je nekada pripadao klesaru Cvitiću Vidu, uz uvjet da radi na crkvi. Međutim Toma napušta posao u kamenolomu i tek po odredbi kneza ponovno se vratio da hitno pripremi kamen za crkvu.⁴ Gradnja katedrale je također započeta početkom XV. stoljeća, a izgradnja je vjerojatno trajala sve do početka XVI. stoljeća. Najstarije vijesti o gradnji crkve sačuvani su u ugovoru koji je sklopljen 1. veljače 1407. godine. Ugovor je sklopljen između biskupa Nikole i graditelja Hranića Dragoševića. Nažalost ugovor je sačuvan fragmentarno, jer je njegov dio uništen vlagom. Hranić Dragošević je radio na katedrali sa ostalima domaćim majstorima.⁵ Katedrala je izgrađena u obliku trobrodne bazilike, apulijskog tipa. Na stupovima arkada počivaju zidovi glavnog broda. Prvi kat čini galerija rastvorena biforama, a drugi kat niz malih prozora. Strop glavnog broda je drveni sa grdnjakom, dok pobočni, podijeljeni u niz traveja, imaju križni svod. Plastični ukrasi u unutrašnjosti katedrale imaju oznake gotičko-renesansne umjetnosti Dalmacije XV. i XVI. stoljeća, dok je vanjski dio katedrale izveden po uzoru na apulijsku romaniku. Visoko pročelje glavnog broda je strogo i masivno na dnu, dok se prema vrhu raščlanjuje.⁶ Sveden je na tri jednostavna dijela: portal, ružu i zabatni vijenac. Portal, okružen sa vanjskim i unutarnjim okvirom, je izradio Bonino. Vanjski okvir sastoji se od dva stupa koja drže konzole sa lavovima. Nad lavovima se uzdiže kornič u obliku arhivolta uzidan u pročelje. Stupovi se sastoje od četiri spojena polustupa sa čvorom u sredini.⁷ Kapiteli se sastoje od dva niza prignutog debelog lišća te nose konzole ukrašene reljefnim cvjetovima u kasetama. Na prednjoj strani konzola je modelirano lišće sa pticama i dva naga lika, na jednoj konzoli se nalazi čučajući lik muškarca, a na drugoj lik žene. Na konzolama se nalaze ležeći lavovi otvorenih čeljusti, a prikazani su živo sa jaganjcem u pandžama. Na vrhu arhivolta nalazi se akroterij sa reljefnim cvijetom te ima funkciju postamenta za koplje zastave. Unutarnji okvir ima šiljasti gotički luk. Sa svake strane okvira stoje dva spiralna tordirana stupića koji se produžuju uz luk. Njihovi kapiteli ukrašeni su motivima debelih prignutih listova. U okviru četvornih vrata nalazi se natpis u klasičnoj kapitali: “D.O.M.B.M.V.D. Q MARCO EVANG. SACRVM (DEO OPTIMO MAXIMO BEATAE MARIAE VIRGINI

³ Fisković 1939, 17

⁴ Fisković 1939, 17

⁵ Fisković 1939, 16

⁶ Fazinić 1939, 27

⁷ Fisković 1939, 5

DIVOQUE MARCO EVANGELISTAE SACRUM)”.⁸ Šiljasta luneta ispunjena je tranzenom sa prošupljenim križem koji ima oblik djetelina lista. Uz njega se savijaju dva otvora u obliku ribljeg mjehura. Pred lunetom, na lisnatoj konzoli postavljen je kip zaštitnika crkve sv. Marka. Lik sveca prikazan je u biskupskom orantu na sjedalici prekrivenoj jastukom. Desnom rukom čini gestu blagoslova, a u lijevoj ruci drži knjigu. Naime ruke i knjiga su kasnije nadomještene drvenom imitacijom.⁹

Slika 1 Bonino da Milano, portal katedrale sv. Marka u Korčuli

⁸ Fisković 1939, 6

⁹ Fisković 1939, 6

3.2. Reljef sv. Petra na crkvi sv. Petra

Zahvaljujući poznavanju Boninovog likovnog dosega i obilježja stilskog izražaja mogu se vršiti daljina nadopunjavanja njegovog stvaralačkog opusa. Naime jedan reljef iz Korčule s dopojasnim prikazom sv. Petra pripisuje Igor Fisković majstoru Boninu. Reljef je ugrađen u pročelje crkve sv. Petra te ne pripada sastavnom dijelu stilske cjeline crkve jer prema proučenim arhivima, crkva je srednjovjekovna građevina koja datira iz 1338. ili 1339. godine. Crkva se nalazi usred grada, sjeverno od sklopa stolne crkve. Bila je u sastavu starog groblja, što se saznalo iz ostavinskih zapisa. Njeno pročelje ograđuje malu širinu nekadašnjeg groblja, a svojom površinom se izravno nastavlja na prostor glavnog gradskog trga. S južne strane crkve nalazi se ulica sa stepenicama, dok je na sjevernoj strani uklopljena u dvorište stambenih kuća. Poznato je da je crkva popravljena 1363. godine, a sigurno je i do danas pretrpjela obnove. Crkva je sagrađena u niskom izdanju sa dvostrešnim krovom kojeg podržavaju grede, tlocrta širokog pravokutnika. Pravokutna vrata crkve su omeđena isklesanim kamenim gredama manirističkog stila. Dovratnici se u plitkim reljefnim trakama uvlače prema otvoru. Širi nadvratnik je sastavljen od dvije kamene grede.¹⁰ Na portalu se može primijetiti da ne pripada izvornoj stilskoj cjelini crkve, već da je naknadno umetnut. Od starog portala, koji je vjerojatno bio uništen, ostao je jedino reljef s likom sv. Petra koji se nalazi poviše vratnica. Taj reljef je najznačajniji plastični ukras jednostavne građevine. Lik sv. Petra lagano je okrenut ulijevo s rukama prislonjenim uz prsa, a njegova draperija predstavlja antičku nošnju apostola. U desnoj uzdignutoj ruci stisnuo je tanki ključ, dok u opuštenoj lijevoj ruci drži zatvorenu knjigu. Aureola iza glave je plitko isturena od plošne pozadine, a u obrisu je odozgo blago savijena i sa strane ravno zasječena. Čvrstoća plastike može se primijetiti iz ukočenog stava tijela s jakim ramenima, kao i kod stiještenošću reljefa uz ravninu pozadine i razradom izbočenih dijelova kamena.¹¹ Skulptura je napravljena u napetoj krivulji volumena koji se izvija prema gore jer je bila predviđena da gleda odozdo s visine čovjeka koji ulazi pod njome u crkvu. Reljef je sastavljen od dva nejednaka kružna oblika. Donji dio je ustrojen okupljanjem draperije, dok je gornji naglašen pomakom lica uokvirenog kovrčavom kosom i širokom aureolom. Zahvaljujući obrađenoj površini skulpture postignuta je igra svjetla i sjene, što daje likovnu živost reljefu. Oblikom glave i prelamanjem ruku pred sagnutim tijelom skulptura

¹⁰ Fisković 1969, 90

¹¹ Fisković 1969, 91

dobiva na prostornoj dubini. Kovinskom obradom površine je istaknuta razlika prikazanih dijelova lika i pripadajućih mu predmeta. Stoga se primjerice tanka draperija mekanih pregiba jasno razlikuje od zaobljenih jakih šaka, koščatog namrštenog lica te kovrčave kose i kratke brade. Ravnoteža se može vidjeti u cjelovitom kiparskom postignuću i oblikovanju čovjekova lika koji je ostvario Bonino da Milano. Proučimo li njegova druga djela moći ćemo uočiti mnogobrojne istovjetnosti i sličnosti sa ovim reljefom. Gotička ukrasna ustrojenost kompozicije podsjeća na raspored dijelova glavnog portala korčulanske stolne crkve jednako kao i na kip sv. Marka pred njegovom lunetom. Prema dosad spomenutom izvoru je poznato Boninovo sudjelovanje na gradnji korčulanske katedrale 1412. godine. Stoga je moguće da je ovaj nastao između 1412. i 1417, prije njegovog odlaska u Dubrovnik.¹² Stav svetačkog lika može se nadovezati po oblikovnoj srodnosti na polukipove sv. Marka i sv. Pavla s potpisanog spomenika u Splitu i Kristov lik na vrhu ulaza dominikanske crkve u Dubrovniku.¹³

¹² Fisković 1969, 92

¹³ Fisković 1969, 93

Slika 2 Bonino da Milano, reljef sv. Petra na crkvi sv. Petra u Korčuli

4. Dubrovnik

4.1. Portal crkve sv. Dominika

Nakon boravka na otoku Korčuli, Bonino da Milano dolazi u Dubrovnik 1417. godine, gdje je boravio sve do 1424. godine. Za vrijeme njegovog boravka u Dubrovniku, Bonino radi na obnovi portala crkve sv. Dominika u Dubrovniku. To je ustvari glavni portal koji se nalazi na južnoj strani crkve. Unutrašnji okvir portala je nastao prije vanjskog. On je sastavljen po romaničkoj normi stupnjevanog uvlačenja u zidnu masu te ima polukružnu lunetu. Vanjski okvir je s druge strane dosta istaknutiji od unutarnjeg. Njega je izradio majstor Bonino da Milano 1419. godine te predstavlja lombardijsku gotiku na našim prostorima.¹⁴ Nacrt vanjskog luka portala je po tipu “contre-courbe”, odnosno ima nalik sedlu “a carena di nave”. Na njemu su oblikovani jako napuhani listovi stiliziranog akantusa koji su raspoređeni na kosini trokutnog zabata, tvoreći verziju “a crochet”. Zanimljivo je da ova inačica, zajedno sa tipom “contre-courbe”, dolazi iz

¹⁴ Fisković 2011, 30

francuskog leksika odnosno iz francusko-anžuvinske gotike koja se raširila i kasnije udomaćila u Italiji. Na vrhu se nalazi podanak za postavljanje kipa u obliku bokora akantnih listova. Na njemu se nalazi i velika skulptura Stvoritelja koji blagoslivlja. Prije potresa 1667. godine su se sa strana na jakim stupovima dva manja nestala pobočna kipa.¹⁵

Slika 3 Bonino da Milano, južni portal crkve sv. Dominika u Dubrovniku

¹⁵ Fisković 2011, 31

4.2. Orlandov stup

Ispred crkve sv. Vlaha nalazi se četverokutni kameni stup. Na vrhu tog stupa je nataknut još stijeg za zastavu. Skulptura Orlanda isklesana je sprijeda na stupu, pred gotičkom nišom. Orlando je prikazan u oklopu sa štitom u lijevoj ruci, a mačem u desnoj ruci. Pobočne strane stupa i podnožje krasi gotičke arkadice. Orlando je legendom opjevani junak i simbol dubrovačke nezavisnosti. Legendarni vitez Roland, na talijanskom Orlando, je služio vojsci Karla Velikog, a poginuo je 778. godine na povratku iz Španjolske prelazeći Pireneje. Iz tog događaja iznikla je legenda koja se kasnije proširila Europom, pa tako je došla i u Dubrovnik. No u Dubrovniku je iznikla nova priča o Rolandovom junaštvu koja legendarnog viteza veže uz početke života Dubrovnik. Orlando, nećak kralja Karla Velikog, dolazi u pomoć Dubrovniku kada ga napada saracenski gusar Spucent. Orlando je zajedno s Dubrovčanima potukao saracenske gusare i uhvatio Spucenta. Stoga su Dubrovčani, iz zahvalnosti, odlučili podignuti kip Orlandu.¹⁶ Orlandov stup se prvi put u arhivima spominje 1417. godine kada je Malo vijeće zaključilo 4. VIII. 1417. da se 15 perpera za kamen kara mora isplatiti Ratku Tičiviću.¹⁷ Bonino da Milano je 1419. godine dobio naredbu od Malog vijeća da izradi vrata crkve sv. Dominika u istoj radionici kojoj se izrađuje kara. Službenici kara, L. Gučetić i Z. Palmotić, su također iste godine upozoreni da se mora dovršiti izrada općinskog stupa. Na kraju Bonino da Milano, koji boravi u Dubrovniku od 1417. do 1422. godine, izrađuje Orlandov stup. U to vrijeme je Orlandov stup klesan i postavljen na dubrovački trg. Na vitezu se primjećuju pojedinosti ornamentalnog karaktera i prilično bezizražajno lice, što pokazuje blisku srodnost s Boninovim načinom oblikovanja ljudskog lika.¹⁸

¹⁶ Mitić 1966, 233

¹⁷ Mitić 1966, 237

¹⁸ Mitić 1966, 238

Slika 4 Bonino da Milano, Orlandov stup u Dubrovniku

4.3. Balatorij palače Sandalja Hranića

Palača Sandalja Hranića je građena od 1420. do 1432. godine. Palača je stradala u potresu 1667. godine. U međuvremenu i Bonino boravi u Dubrovniku kada se palača počinje graditi. Krajem 1422. majstoru Boninu je povjerena gradnja balatorija na palači.¹⁹ To potvrđuje ugovor iz prosinca 1422. godine u kojem piše da *ballatorium de lapide* izvodi majstor Bonino da Milano.²⁰ Iz drugih izvora saznajemo da je majstor Antun trebao isklesati trideset šest kamenih konzola kvadratnog presjeka sa stranicom od pola lakta te sve potrebne stupce, stupiće i male lukove za ogradu. Balatorij je, poput jednog dugačkog balkona, okružio sa sve četiri strane jedan povišeni paviljon na palači.²¹ Zbog konzolne konstrukcije balatorij podsjeća na krunište kule. Perforirana ograda je bila izgrađena na balatoriju umjesto parpareta s prsobranima. Ova ograda se ponekad javlja na vrhu gradskih tornjeva i zvonika.²²

¹⁹ Grujić, Zelić 2010, 68

²⁰ Grujić 1998, 140

²¹ Grujić, Zelić 2010, 66

²² Grujić, Zelić 2010, 68

5. Split

5.1. Kapela sv. Dujma

Kapela sv. Dujma u splitskoj katedrali jedino je Boninovo potpisano i datirano djelo. Uz njegov potpis na sarkofagu nalazi se i natpis godine 1427. Ova godina se odnosi na kraj izgradnje kapele, stoga se može pretpostaviti da je Bonino već nekoliko godina prije boravio u Splitu i radio na kapeli.²³ Gradnja kapele bila je planirana još od 1419. kada ju je bila naručila Jelena Nelipčić, sestra posljednjeg splitskog kneza hrvatske krvi, Ivaniša. To nam također ukazuje da je kapela zamišljena prije dolaska Venecije na vlast.²⁴ Kapela sa sarkofagom pod baldahinom inspirirana je ciborijima postojećih starijih kapela u Splitu i sa gradnjom gotičkih grobnica Italije koje je Bonino vjerojatno vidio prije nego što je došao u Dalmaciju.²⁵ Donacijom Splicićanke Urše de Andreis zapravo započinje obnova kapele sv. Dujma. Kada gledamo s ulaza katedrale kapela se nalazi desno od glavnog oltara. U njoj se nalazi krupni sarkofag s likom pokojnika na poklopcu, a iznad njega je niša natkriljena zastorom koji podržavaju anđeli. Na pročelju sarkofaga isklesani su reljefi svetaca: sv. Anastazija (Stasha), sv. Marka i sv. Petra, a u sredini među njima se nalazi reljef Bogorodice s Djetetom. Sarkofag stoji na dvije konzole s glavama lavova.²⁶ Na vrhu kapele, zapadnom teguriju, nalazi se anđeo koji u rukama drži grb Petra Diškovića, što znači da je ciborij vjerojatno bio dovršen još za života nadbiskupa. Anđeo grbonoša se pripisuje Boninu da Milanu. Nadbiskup je preminuo 30. prosinca 1426., a njegovu nadgrobnu ploču je izradio Bonino, još dok je završavao kapelu sv. Dujma.²⁷

²³ Prelog 1961, 37

²⁴ Bužančić 2018, 19

²⁵ Bužančić 2018, 20

²⁶ Fisković 1997, 129

²⁷ Bužančić 2018, 21

Slika 5 Bonino da Milano, sarkofag sv. Dujma u splitskoj katedrali

Slika 6 Bonino da Milano, anđeo s grbom Petra Diškovića na ciboriju kapele sv. Dujma

Slika 7 Bonino da Milano, nadgrobna ploča nadbiskupa Petra Diškovića

5.2. Splitski gradski projekt iz XV. stoljeća

Osim što se istaknuo svojim skulptorskim radom u splitskoj katedrali, Bonino se također u Splitu upustio u malo veće projekte. Naime u prvoj polovici XV. stoljeća grad Split dolazi pod vlasti Venecije. Mletačke vlasti su tada htjele sagraditi mletački knežev dvor u Splitu. Nasuprot Željeznih vrata Dioklecijanove palače, odnosno na zapadnom dijelu Pjace, pregrađena je stara komunalna palača. Palača je gradska dvokatnica podignuta u stilu cvjetne gotike.²⁸ Na trgu su još prije u 14. stoljeću postojale takozvane stara i nova Komunalna palača. Prema Splitskom statutu iz 1312. godine spominje gradnju gradske vijećnice, koja je završena prije 1367. godine. Tada se također prvi put u dokumentima spominje “nova komunalna palača”, *palatio novo*. Kada je Venecija došla na vlast, preuzela je sve komunalne palače. Mletačka uprava smjestila se u novoj komunalnoj palači koja se tada počinje nazivati Kneževim dvorom. To nam također svjedoči i skulptura krilatog lava na pročelju, koja predstavlja simbol nove, mletačke vlasti. Skulptura

²⁸ Bužančić 2018, 13

krilatog lava s brončanim repom pripisuje se Boninu da Milanu. Boninova skulptura na postojećem krilu dvora se smatra dovršetkom pregradnje nove palače, a smatra se da je nastala u vrijeme kada je majstor dovršio kapelu sv. Dujma u splitskoj katedrali. Skulptura lava bila je napuštena u blizini zloglasne tamnice sv. Roka, gdje je navodno bila pronađena 1919. godine. Odatle je prebačena u Arheološki muzej u Splitu. Ona se sastoji od tijela i glave koja je pričvršćena na nju, a nedostaje joj krila i rep. Lav je stajao na skulpturiranom postolju, a uz njega se nalazi otvorena knjiga s natpisom.²⁹ Po živom izrazu i isprepletenosti šiljaste grive, ova skulptura slični konzoli s lavljom glavom pod sarkofagom sv. Duje.³⁰ Za vrijeme Boninovog boravka u Splitu spominju se također dva nadbiskupa, a to su Splitski Dujam II. de Judicibus i dominikanac Petar Dišković. Jedan dokument iz Vatikanskog arhiva govori nam o početku gradnje sjevernog krila palače i gradske lože u sklop Kneževog dvora. U njemu se spominje veza svjetovne gradske vlasti prve polovice XV. stoljeća sa nadbiskupom Petrom Diškovićem.³¹ Dokument je ustvari pismo koje je bilo poslano u Rim papi Martinu V. od strane stanovnika Splita, u kojem ga obavještavaju kako žele srušiti crkvu sv. Lovre i podignuti je na boljem mjestu unutar gradskih zidina iz razloga što su se na njemu održavale brojne manifestacije i sklapali privatni poslovi čime je remetilo sakralnost mjesta. No ti prigovori stanovnika su navodno prikrili namjeru mletačke vlasti da prošire knežev dvor na polovicu gradskog trga, gdje se nalazila crkva sv. Lovre. Dana 19. lipnja 1426. godine od pape Martina V. dobiva nadbiskup Dišković nalog da ispita zahtjeve građana Splita za premještanje crkve sv. Lovre s glavnog gradskog trga. Iako nije poznat nadbiskupov odgovor, crkva je nakon toga bila porušena.³² Kada je majstor Bonino završio rad na kapeli sv. Dujma, započeo je pripremu za novu narudžbu gradske uprave, proširenje Kneževog dvora na sjeverni dio glavnog gradskog trga. Taj projekt je upravo dokaz kako je Bonino bio i vrstan arhitekt. Bonino je započeo realizaciju proširenja Kneževog dvora. Osim skulpture krilatog lava, među Boninovim radovima se još uvrštavaju i kapiteli lože na glavnom gradskom trgu. Nažalost Bonino nije uspio do kraja realizirati Knežev dvor jer tada prihvaća novi veliki izazov, a to je gradnja katedrale sv. Jakova u Šibeniku, na kojoj će raditi sve do kraja svog života, 1429. godine. Realizaciju njegovog projekta nastavili su kasnije mladi vrsni graditelji, među kojima je Juraj Dalmatinac.³³ Izgled

²⁹ Fisković 1967, 175

³⁰ Fisković 1967, 176

³¹ Bužančić 2018, 14

³² Bužančić 2018, 15

³³ Bužančić 2018, 17

splitskog Kneževog dvora kasnije se mijenjao. Polovicom 19. stoljeća rušile su se zgrade dvora, a trg je proširen na zapad. Kneževa loža je pregrađena u neogotičkom stilu. Vicko Andrić je prije rušenja dokumentirao izgled Kneževog dvora.³⁴

Slika 8 Komunalna i kneževa palača na Trgu sv. Lovre u Splitu prije rušenja, Vicko Andrić

³⁴ Bužančić 2018, 18

Slika 9 Bonino da Milano, kapitel lože gradske vijećnice na Narodnom trgu u Splitu

Slika 10 Bonino da Milano, kapitel lože gradske vijećnice na Narodnom trgu u Splitu

6. Šibenik

6.1. Katedrala sv. Jakova u Šibeniku

Počeci gradnje šibenske katedrale povezani su sa majstorom Boninom. Nakon argumenata gdje bi se trebala smjestiti nova katedrala, na kraju je bila donešena odluka da se katedrala sagradi na položaju crkve sv. Trojstva. Tada je zabilježen prvi spomen jednog njezinog graditelja. U oporuci iz 1429. godine majstor Bonino Jakovljević iz Milana naslovljen je kao *primus magister ecclesie nove sancti Jacobi*. No te godine Bonino umire od kuge. Godinu dana nakon njegove smrti 21.V.1430. prokurator katedrale sklapaju jednogodišnji ugovor s mletačkim majstorom Francescom di Giacomom.³⁵ Unatoč navedenim izvorima, ne zna se točno koju je ulogu imao majstor Bonino pri gradnji katedrale te se postavlja pitanje tko je započeo gradnju katedrale, odnosno tko je autor njezinog prvog projekta? No ono što je do danas poznato je njegov kiparski ukras današnjih portala katedrale.³⁶ To nam ustvari govore prijedlozi Milana Preloga, koji majstoru pripisuje većinu skulptura iz oba portala i Igora Fiskovića, koji majstoru pripisuje samo jedan nedovršeni portal. Također tu postoji i treće mišljenje od Krste Stošića koji je pedesetih godina prošlog stoljeća izjavio kako Bonino nije mogao raditi na novoj katedrali jer je umro dvije godine prije početka njezine gradnje. On pretpostavlja da je Bonino izradio nacрте katedrale u gotičkom stilu.³⁷ Stoga je zaključio kako majstor Bonino zaslužuje da bude priznat prvim graditeljem ove bazilike. Potkraj travnja 1428. godine se odredilo mjesto građenja nove katedrale, godinu dana prije nego je spomenut kao prvi majstor crkve sv. Jakova. Osim što je radio na katedrali, poznato je da majstor Bonino radi tada i na crkvi sv. Nikole i Benedikta, na današnjoj crkvi sv. Barbare, što bi mogao ustvari biti njegov prvi zadatak. Prema ovoj kronologiji moglo bi se zaključiti da je Bonino dobio mjesto prvog majstora katedrale tek po donesenoj odluci o njenom smještaju, a moglo bi se pretpostaviti da je on također sudjelovao u toj odluci. Takav slijed se može iščitati iz arhivskih vijesti dvije godine kasnije kada se sklapa ugovor sa njegovim nasljednikom Franjom Jakovljevićem jer je tada odlučeno da se katedrala gradi na starom mjestu, gdje se nalazila stara crkva sv. Jakova.³⁸ S obzirom da je došlo do promjene lokacije gradnje katedrale, Francesco je vjerojatno

³⁵ Marković 2010, 101

³⁶ Marković 2010, 102

³⁷ Marković 2010, 103

³⁸ Marković 2010, 104

u manjoj mjeri idejne skice Bonina da Milana prilagodio situaciji na glavnom Općinskom trgu i izradio konačni nacrt prema kojem su počeli radovi. Usporedimo li gotičku katedralu koju je započeo majstor Francesco koja se gradi od 1431. do 1441. godine u duhu venecijanske crkvene arhitekture, možemo primijetiti da su na njoj izraženije lombardske nego venetske crte. Prva faza katedrale uključuje pročelni i oba perimetralna zida protegnuta do svetišta i izgrađena do vijenca trolisnih lukova koja podupiru figuralne konzole. To ukazuje da je katedrala trebala biti kasnogotička trobrodna bazilika bez transepta s presvođenim bočnim brodovima i otvorenim krovijem na glavnom brodu.³⁹ Presvođeni bočni brodovi, bogata, plastički razrađena artikulacija zidnog plašta i konstrukcijsko-funkcionalni dijelovi kao što su prozori, portali i podstrešni vijenci, ustvari su karakteristike gotičke arhitekture Lombardije, a to pokazuje i primjer katedrale u Milanu. Uz druge srodne elemente na milanskoj katedrali se pojavljuje vijenac trolisnih lukova poduprtih konzolama u obliku ljudskih poprsja. Skulptura nepoznatog proroka u interijeru svetišta milanske katedrale po stilskim karakteristikama iskazuje sličnost sa Boninovima kipovima. Stoga se može zaključiti da se majstor Bonino formirao na gradilištu milanske katedrale početkom XV. stoljeća, prije svog dolaska u Dalmaciju, te pripada jednom od zadnjih lutajućih lombardskih majstora “campionesa”. Na gradilištu milanske katedrale se formirao u duhu internacionalne gotike i tada vladajućeg “mekog stila”. Raskošnost plastičnog, kiparskog i klesarskog ukrasa na šibenskoj katedrali nadopunjava nedostatak odgovarajuće “katedralne veličine”. No također je cilj bio iskazati se među drugim dalmatinskim crkvama.⁴⁰

Dva monumentalna kipa smještena poviše južnog transepta predstavljaju skulpture anđela Gabrijela i Marije, skulpture Navještenja. Oni predstavljaju značajne argumente kojim se osnažuje pretpostavka o Boninovom cjelovitom rješenju budućeg izgleda katedrale. Skulpture posjeduju tipična obilježja Boninova, u osnovi trećentističkog stila: zvonolika tijela krupnog volumena sa širokom draperijom, oblikovana mekanim naborima. Na skulpturi Gabrijela uočava se simetrično razdijeljena i unatrag, u krupnim uvojcima račešljana kosa, što predstavlja jedan karakteristični detalj lombardskog majstora. Na boljem očuvanom liku Bogorodice primjećuje se više “boninovih obilježja”, kao što su uska i zaobljena ramena, na boku skupljena i rastvorena draperija, punašno lice, visoko smještene uši. Karakteristike obrađenog lica na liku Bogorodice na katedrali sv. Jakova susrećemo također i na liku Bogorodice u kapeli sv. Dujma u splitskoj katedrali. Atribucija

³⁹ Marković 2010, 106

⁴⁰ Marković 2010, 107

skulptura Navještenja pomaže i kod pitanja Boninovog projekta prve katedrale. S obzirom na njihovu veličinu, skulpture su očito bile predviđene na vrhu, odnosno na krajevima glavnog pročelje prve gotičke crkve.⁴¹ Prema rekonstrukciji prve gotičke crkve koju je predvidio Johann Graus, skulpture bi se trebale nalaziti unutar baldahinskih tornjića. Takvo rješenje je bilo tipično u čitavoj sjevernoj Italiji, posebice u Veneciji. Također lik Arkandela izrađen je bez krila jer bi mu ona inače smetala u slučaju smještaja unutar tabernakula. Zbog toga se zaključuje da Bonino nije imao samo kiparsko-dekorativnu ulogu za izradu portala, već je trebao predvidjeti čitav izgled i dimenzije glavnog pročelja katedrale, a samim time izgled buduće katedrale u cjelini. Iz ovih činjenica ustvari proizlazi da imenovani *primus magister* Bonino da Milano je bio projektant prve faze izgradnje katedrale sv. Jakova. Iako nije mogao biti voditelj gradnje, njegova ideja je zaživjela u gradnji katedrale.⁴²

Slika 11 Bonino da Milano, Anđeo navještenja, katedrala sv. Jakova u Šibeniku

Slika 12 Bonino da Milano, Marija Navještenja, katedrala sv. Jakova u Šibeniku

⁴¹ Marković 2010, 108

⁴² Marković 2010, 109

Portali katedrale jednake su osnovne kompozicije: pravokutni otvori vrata nad kojim je luneta šiljastog lučnog oblika, a uokviren je stepenasto usječenim i bogato dekoriranim okvirom kojeg flankiraju s vanjske strane slobodnostojeći stupovi uzdignuti na visokim postamentima. Sa strana glavnog portal, portala “Posljednjeg suda”, bi to bili kameni kvadri koji pridržavaju dvostruki niz stupova sa praznim edikulama, a na bočnom portalu, “Lavlji portal”, su postamenti velike lisnate konzole s lavovima koji nose kipove Adama i Eve. Lunetno polje na glavnom portalu je prazno, kao što je izvorno bilo na bočnom portalu. Lisnata dekoracija spaja unutrašnji i vanjski dio portal. Dekoracija u vidu reljefnih traka spaja baze i kapitelne zone unutrašnjeg i vanjskog okvira, a poviše glavnog portala pojavljuje se i treća spojnica koja povezuje gornji red nasuprotnih edikula vanjskog okvira. Razlike između glavnog i bočnog portala najviše se primjećuje usporedbom vanjskog i unutrašnjeg okvira. Pa tako je na glavnom portalu unutrašnji okvir bogatiji kipovima i reljefima, a vanjski je ukrašen pročišćenim arhitektonskim okvirom. Na bočnom portalu je nešto krući, a plastični suzdržaniji unutrašnji okvir, dok je vanjski obogaćen voluminoznijom figuralnom plastikom. Sukob unutrašnjeg i vanjskog okvira na glavnom portalu iskazuje se promišljena likovna transformacija početne Boninove zamisli prema novonastaloj situaciji, kao što se ističe u prilagodbi vanjskog para nosača skučenom prostoru središnjega pravokutnog polja i u nelogičnoj postavi dvostrukih praznih krletki dvaju tabernakula.⁴³ Što se tiče vegetabilne dekoracije i njezine izvedbe na unutarnjem okviru, omogućuje nam da se unutar dijelom već započete cjeline okvira još preciznije razdoje dijelovi nastali pod rukom majstora Bonina i njegove radionice. Vegetabilna dekoracija jedrija, boninovskog tipa je, voluminozna i u širim potezima koncipirana, čime se razlikuje s lagano usitnjenom, treperavom te živom pokrenutom dekoracijom koja se pojavljuje na portalima. Vegetabilna dekoracija na vanjskom okviru glavnog portala više je grafički nego plastički razvedena, a time je i srodna dekoraciji unutarnjeg okvira bočnog portala. Na drugim nefiguralnim dijelovima vanjskog okvira bočnog portala prevladavaju sitnoplastični urezi.⁴⁴ Problem atribucije figuralne plastike na portalima događa se zbog stilske raznolikosti i neujednačene zanatske kvalitete. Stoga se prvo mora obratiti pozornost na složenost geneze dviju portalnih cjelina, odnosno na udvajanje, nadopunjavanje i njihovo dovršavanje, što je uzrokovalo potrebu za čvršćim formalnim i stilskim usklađivanjem

⁴³ Marković 2010, 113

⁴⁴ Marković 2010, 114

između starijih i novijih dijelova. Pod tim se ubraja ne samo arhitektonska dekoracija, nego i figuralna plastika koju Bonino nije dovršio u cijelosti. S obzirom da su se portali gradili na duže vrijeme nakon Boninove smrti, ne smijemo zanemariti činjenicu da su na njihovom oblikovanu i dorađivanju sudjelovali drugi majstori. Iako nema izravnih potvrda, pretpostavlja se da su pojedini dijelovi unutarnjeg okvira zapadnog portala nastali uz pomoć majstora Bonina za vrijeme njegovog kratkog djelovanja od 1428. do 1429 godine. Razlog toga je što su na njima najviše vidljive oscilacije u stilu i kvalitete izvedbe. Na portalu “Posljednjeg suda”, koji u izvornoj ideji uključuju kipove Adama i Eve, razlikuju se tri skupine kiparskih djela. Prva skupina je isto poznata kao Boninova skupina jer u njoj se mogu pripisati djela koja su sigurno nastala rukom samog lombardskog majstora. U drugoj skupini pripadaju djela njegovih suradnika koji su pokušali oponašati njegov stil, ali se na primjećuje lagani pad vrsnoće likovnog izraza.⁴⁵ U trećoj skupini “boninovskih djela” pripadaju nekoliko zamjenskih kipova proroka i apostola koji zamjetnije mijenjaju svojstva izraza majstora Bonina i još kvalitetnija ostvarenja koja su nastala pod rukom mletačkih majstora. Skulpture koje je započeo majstor Bonino, a dovršili su ih mletački majstori, su poprsje Krista Pantokratora u tjemenu arhivolta glavnog portala i kip Adama bočnog portala. Samo pet samostojećih kipova smještenih u baldahinskim natkrivenim nišama se mogu vezati uz majstora Bonina. To su tri starozavjetna proroka u sjevernom dijelu arhivolta, te drugi i četvrti odozgo na južnoj strani portala. Tri starozavjetna proroka izdvajaju se svojom vrsnoćom izrade, dok se na preostala dva kipa uočavaju manje razlike zbog mogućeg sudjelovanja radionice. Za razliku od Boninovih skulptura s krupnijim i bolje modeliranim glavama ova dva kipa izrađena su s nešto manjom glavom, a urezi na licu i kosi su sitniji i plitki. Na kipu mlađeg golobradog apostola je podnožja nešto uže i snažnije rastvoreno nekoliko dubokih nabora. Kip sv. Petra u prvoj niši sa sjeverne strane ulaza bio je izvorno pripisan Boninu, no nizom detalja se iskazuje kao djelo stilski nešto naprednijeg Boninovog sljedbenika, pa se u tom slučaju uvrštava u drugu, radioničku skupinu.⁴⁶ Lik Krista Pantokratora svojim izrazitim plastičkim vrijednostima odskače od drugih ostvarenja na glavnom portalu, pa tako i od Boninovih. Taj kip u velikoj mjeri slijedi Boninov obrazac u prikazu svetačkih likova, što se primjećuje na oblicima ruku, naborima odjeće i fizionomije. Također je vidljivo kako se ovo poprsje u nekim detaljima znatno razlikuje od Boninovih najboljih ostvarenja, reljefa sv. Petra u Korčuli i reljefa sa sarkofaga sv. Dujma, pa čak

⁴⁵ Marković 2010, 122

⁴⁶ Marković 2010, 123

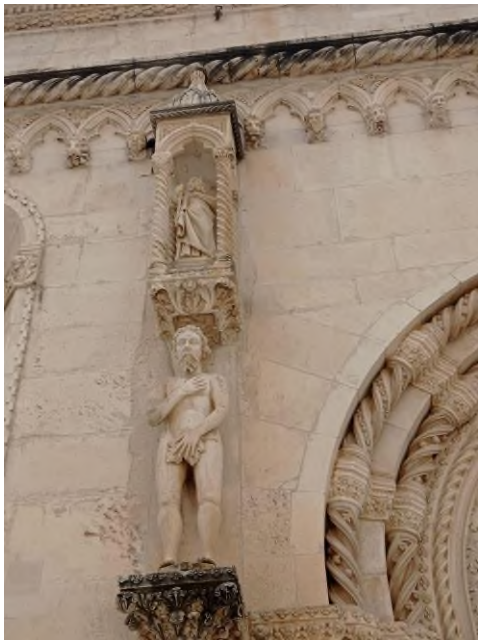
i od skulptura Navještenja na šibenskoj katedrali. Puna i meka modelacija draperije rastvara u širokim krugovima Kristovo poprsje. Bujna i duga kosa, brada i brkovi su daleko prirodnije izvedeni, a naznačeni su u krupnim vijugavim pramenovima. Ovakve značajke na ovom poprsju nisu uobičajene kod Boninovih drugih djela. Pramenovi su inače kraći i krući te simetrično razdijeljeni s nizom plitkih paralelnih ureza kojima se više nastoje skinuti pojedine vlasi. Bujna Kristova kosa je skupljena iza ušiju, a na zatiljku se rastvara nizom kratkih “plamenih” vršaka te u krupnim vijugavim pramenovima pada prema ramenima. Izvedba ušiju također nije uobičajena jer su krupne i duboko izbrazdane. Na Kristovom licu se s druge strane primjećuju niz boninovskih crta. To su široko zasječeni nadočni lukovi obrva s lagano naboranim čelom i ispučene očne jabučice obrubljene tankim oblim vjeđama.⁴⁷ Prema ovim detaljima može se pretpostaviti kako je lik Krista Pantokratora nastao po ugledu djela majstora Bonina ili doradom njegovog započetog kipa. Na Adamovoj glavi sa sjevernog portala se također primjećuje sličan način obrade nešto kraće, u kraćim čupercima naznačene kose. Stoga se ne sumnja da je i taj kip nastao početkom gradnje katedrale ili je pod rukom mletačkih majstora dovršen nakon Boninove smrti. Boninovske odlike koje se mogu uočiti na samom liku Adama su ukočenost nezgrapnog stojećeg položaja i neki fizionomski detalji. Unatoč tome u obradi lica se primjećuje puna i mekana modelacija koja se ne pojavljuje ni na njegovim najboljim radovima. Ono što povezuje kip Adama s kiparskom-klesarskim djelima nastalim u tridesetim godinama su naglašene očne jabučice s izdubljenim zjenicama i istaknute bore oko usta. Kip Eve se izgledom posve razlikuje od Adama. Lošija izvedba “muškaračkog lica” na kipu Eve ne pripada uobičajenom prikazu likova majstora Bonina. Loša izvedba anatomskih detalja i nespretnost suviše krutog položaja zaostaje za mogućnostima lombardskog majstora u prikazu akta.⁴⁸

⁴⁷ Marković 2010, 127

⁴⁸ Marković 2010, 130

Slika 13 "Lavlji portal", katedrala sv. Jakova u Šibeniku

Slika 14 kip Adama na "Lavljem portalu" katedrale sv. Jakova u Šibeniku

Slika 15 portal "Posljednjeg suda", katedrala sv. Jakova u Šibeniku

Slika 16 lik Krista Pantokratora na arhivoltu portala "Posljednjeg suda"

6.2. Prozor i reljef sv. Nikole na crkvi sv. Nikole i Benedikta

Kao što sam spomenula u prethodnom poglavlju, katedrala sv. Jakova nije bila jedini rad Bonina da Milana. On je također radio pri izgradnji crkve sv. Nikole i Benedikta, odnosno današnje crkve sv. Barbare.⁴⁹ Boninu je naposljetku bio pripisan samo jedan prozor na sjevernoj strani crkve koji se nalazi iznad jednog starog reljefa, a kasnije je u njegov opus dodan i reljef sv. Nikole koji se nalazi u luneti na zapadnoj strani crkve. Prozor na crkvi sv. Barbare je mali skulptorski rad, no predstavlja zanimljive dekorativne motive koje je majstor poznavao. Mrežište prozora ima vrlo kompliciranu strukturu, što nam svjedoči da je Bonino poznavao kasno-gotičke dekorativne motive “sjevernjačkog” karaktera, koji se javljaju isto i na katedrali u Milanu. Kod reljefa sv. Nikole primjećuje se tipično Boninovo oblikovanje svetačkog lica sa istaknutim lukovima obrva, izbočenim jagodicama i karakterističnu izradu kose, brade, brkova i odjeće. Prema ovim vidljivim karakteristikama na reljefu, bez problema bi ga mogli uvrstiti u Boninov opus, pa čak i među njegovim boljim radovima.⁵⁰

Slika 17 Bonino da Milano, prozor crkve sv. Barbare u Šibeniku

⁴⁹ Prelog 1961, 208

⁵⁰ Prelog 1961, 210

Slika 18 Bonino da Milano, reljef sv. Nikole na crkvi sv. Barbare u Šibeniku

7. Zaključak

Obrađujući ovaj rad htjela sam prikupiti sve što je do sada poznato o lombardskom majstoru Boninu da Milanu. Iako on nije domaći majstor, već lombardskog podrijetla, iza sebe je ostavio jedan veliki opus u Dalmaciji. Izrađujući skulpture u dalmatinskim gradovima, Bonino je također donio sa sobom karakteristike lombardske gotike, koje u tom razdoblju još nisu potpuno iznikle u Dalmaciji. Prenošenje stilova iz različitih zemalja je za ovo razdoblje izuzetno bitno, a oni se očituju u svim umjetničkim djelima. Moramo imati na umu da je svako umjetničko djelo, od skulpture, arhitekture pa do slikarstva, bilo važan medij u XV. stoljeću. U ovom slučaju je bitan medij skulptura, prikaz svetaca ili drugih legendarnih junaka. Sagledamo li kompletnu kronologiju radova majstora Bonina u Dalmaciji, možemo i saznati koliko je bio uspješan u svojoj djelatnosti. Počevši od portala korčulanske katedrale pa sve do njegovih zadnjih radova u Šibeniku. Zahvaljujući Boninovom natpisu i dataciji na kapeli sv. Dujma, interes za istraživanje Boninovog opusa je sve više rastao. Prije su se čak uspoređivali njegovi drugi radovi sa sarkofagom sv. Dujma, kako bi se isčitale karakteristike boninovskog stila oblikovanja. Naravno, zbog uništene skulpture i restauracija, ponekad nastanu problemi kod određivanja autora djela. Primjerice kod glavnog i bočnog portala šibenske katedrale gdje je sudjelovala i Boninova radionica. Stoga se moramo osvrnuti i na arhivske izvore koji nam поближе mogu pružiti informaciju i pomoći kod atribucije umjetničkog djela. Osim svojih kiparsko-klesarskih postignuća, Bonino se također iskazao kao dobar protomajstor i arhitekt. A to se saznaje iz dosad proučenih izvora vezani uz splitski projekt iz XV. stoljeća i šibensku katedralu. No ostalo je upitno zašto je napustio radove na Kneževom dvoru u Splitu i otišao u Šibenik.

8. Slikovni prilozi

Slika 1 Bonino da Milano, portal katedrale sv. Marka u Korčuli (preuzeto s: https://hr.wikipedia.org/wiki/Kor%C4%8Dulanska_katedrala, 19.3.2023)

Slika 2 Bonino da Milano, reljef sv. Petra na crkvi sv. Petra u Korčuli (preuzeto s:Fisković, Igor. 1969. “Boninov reljef sv. Petra u Korčuli.” *Peristil* 12-13, no. 1: 89-95. <https://hrcak.srce.hr/file/232920>, 2.4.2023.)

Slika 3 Bonino da Milano, južni portal crkve sv. Dominika u Dubrovniku (preuzeto s:<https://hrvatskekarta.com/crkva/dubrovacko-neretvanska/crkva-sv-dominika/>, 8.4.2023.)

Slika 4 Bonino da Milano, Orlandov stup u Dubrovniku (preuzeto s: https://hr.wikipedia.org/wiki/Orlandov_stup, 16.4.2023)

Slika 5 Bonino da Milano, sarkofag sv. Dujma u splitskoj katedrali

Slika 6 Bonino da Milano, anđeo s grbom Petra Diškovića na ciboriju kapele sv. Dujma (preuzeto s: Bužančić, Radoslav. 2018. “Boninov Jakovljević Milanac i splitski gradski projekti s početka 15. stoljeća.” *Klesarstvo i graditeljstvo XXVIII*, no. 1-2. <https://hrcak.srce.hr/file/298564>, 29.4.2023.)

Slika 7 Bonino da Milano, nadgrobna ploča nadbiskupa Petra Diškovića (preuzeto s: Bužančić, Radoslav. 2018. “Boninov Jakovljević Milanac i splitski gradski projekti s početka 15. stoljeća.” *Klesarstvo i graditeljstvo XXVIII*, no. 1-2. <https://hrcak.srce.hr/file/298564>, 29.4.2023.)

Slika 8 Komunalna i kneževa palača na Trgu sv. Lovre u Splitu prije rušenja, Vicko Andrić (preuzeto s: Bužančić, Radoslav. 2018. “Boninov Jakovljević Milanac i splitski gradski projekti s početka 15. stoljeća.” *Klesarstvo i graditeljstvo XXVIII*, no. 1-2. <https://hrcak.srce.hr/file/298564>, 29.4.2023.)

Slika 9 Bonino da Milano, kapitel lože gradske vijećnice na Narodnom trgu u Splitu

Slika 10 Bonino da Milano, kapitel lože gradske vijećnice na Narodnom trgu u Splitu

Slika 11 Bonino da Milano, Anđeo navještenja, katedrala sv. Jakova u Šibeniku (preuzeto s:Marković, Predrag. 2010. *Katedrala sv. Jakova u Šibeniku: prvih 105 godina*. Zagreb: Naklada Ljevak, str. 108)

Slika 12 Bonino da Milano, Marija Navještenja, katedrala sv. Jakova u Šibeniku (preuzeto s:Marković, Predrag. 2010. *Katedrala sv. Jakova u Šibeniku: prvih 105 godina*. Zagreb: Naklada Ljevak, str. 109)

Slika 13 “Lavlji portal”, katedrala sv. Jakova u Šibeniku

Slika 14 kip Adama na “Lavljem portalu” katedrale sv. Jakova u Šibeniku

Slika 15 portal “Posljednjeg suda”, katedrala sv. Jakova u Šibeniku

Slika 16 lik Krista Pantokratora na arhivoltu portala “Posljednjeg suda”

Slika 17 Bonino da Milano, prozor crkve sv. Barbare u Šibeniku

Slika 18 Bonino da Milano, reljef sv. Nikole na crkvi sv. Barbare u Šibeniku

9. Popis literature

Bužančić, Radoslav. 2018. “Boninov Jakovljević Milanac i splitski gradski projekti s početka 15. stoljeća.” *Klesarstvo i graditeljstvo XXVIII*, no. 1-2. <https://hrcak.srce.hr/file/298564>

Fazinić, Alena. 1980. "Restauratorski radovi na korčulanskoj katedrali." *Croatica Christiana periodica* 4, no. 6: 26-37. <https://hrcak.srce.hr/file/143565>

Fisković, Cvito. 1939. *Korčulanska katedrala*. Zagreb: Tisak Nadbiskupske tiskare.

Fisković, Cvito. 1967. *Neobjavljeni radovi Bonina Milanca u Splitu*. Novi Sad: Matica srpska.

Marković, Predrag. 2010. *Katedrala sv. Jakova u Šibeniku: prvih 105 godina*. Zagreb: Naklada Ljevak

Fisković, Igor. 1997. *Tisuću godina hrvatskog kiparstva*. Zagreb: Muzejsko galerijski centar.

Prelog, Milan. 1961. "DALMATINSKI OPUS BONINA DA MILANO." *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 13, no. 1: 193-215. <https://hrcak.srce.hr/file/244348>

Fisković, Igor. 1969. "Boninov reljef sv. Petra u Korčuli." *Peristil* 12-13, no. 1: 89-95. <https://hrcak.srce.hr/file/232920>

Fisković, Igor. 2011. "Prilozi poznavanja gotičkoga graditeljstva u Dubrovniku." *Radovi instituta za povijest umjetnost*, no. 35: 19-40. <https://hrcak.srce.hr/file/141198>

Grujić, Nada. 1998. "BALATORIJ U DUBROVAČKOJ STAMBENOJ ARHITEKTURI XV. STOLJEĆA." *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 37, no. 1: 137-153. <https://hrcak.srce.hr/file/162775>

Grujić, Nada i Zelić, Danko. 2010. "Palača vojvode Sandalja Hranića u Dubrovniku." *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, no. 48: 47-132. <https://hrcak.srce.hr/file/98073>

Mitić, Ilija. 1966. "Orlandov stup u Dubrovniku." *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, no. 10-11: 233-254. <https://hrcak.srce.hr/file/377005>

Sažetak

Bonino da Milano, Bonino di Jacopo da Milano, kipar je lombardskog podrijetla te spada u krug lombardskih kipara Campionesa. Jedan od najočitijih izvora kao dokaz njegovog djelovanja je kapela sv. Dujma u splitskoj katedrali jer se na njoj nalazi njegov natpis i datacija. Njegov opus

nalazi se u četiri grada: u Korčuli, u Dubrovniku, u Splitu i u Šibeniku. Njegov prvi rad u Dalmaciji vezan je uz korčulansku katedralu sv. Marka 1412. godine. Također mu se u Korčuli pripisuje reljef sv. Petra na drugoj crkvi. U Dubrovniku izrađuje vanjski okvir južnog portala crkve sv. Dominika, Orlandov stup i balatorij palače Sandalja Hranića, koji je uništen u potresu 1667. godine. Osim kapele sv. Dujma, u Splitu je izradio sarkofag nadbiskupa Petra Diškovića i također sudjeluje u projektu realizacije Kneževog dvora na glavnom gradskom trgu Splita. U Šibeniku, sve do njegove smrti 1429., sudjelovao je u izgradnji katedrale sv. Jakova i izradio nekoliko skulptura za portale te radi na crkvi sv. Nikole i Benedikta.

Ključne riječi: Bonino da Milano, kapela sv. Dujma, katedrala sv. Jakova, gotika, katedrala sv. Marka, Dubrovnik, arhitektura

Abstract

Bonino da Milano, Bonino di Jacopo da Milano, is a sculptor of Lombard origin and belongs to the group of Lombard sculptors Campiones. One of the most obvious sources of his activity in Dalmatia is his inscription on the chapel of St. Domnius in the cathedral of Split. His works can

be found in four cities: Korčula, Dubrovnik, Split and Šibenik. His first work in Dalmatia was related to the cathedral of St. Mark in Korčula in 1412. Later the relief of St. Peter in Korčula was also attributed to him. In Dubrovnik, he made the other frame of the southern portal of the church of St. Dominic, Orlando's column and the balatorium of the Sandalj Hranić palace, which was destroyed in the earthquake in 1667. Apart from the chapel of St. Domnius, he also made a sarcophagus of Archbishop Petar Dišković, and he participated in the project of Ducal Palace in Split. In Šibenik, he participated in the construction of the cathedral of St. Jacob and he created several sculptures for the portals. During this time, he also worked on the church of St. Nicholas and Benedict.

Key words: Bonino da Milano, chapel of St. Domnius, Split, gothic sculpture, cathedral of St. Jacob, cathedral of St. Mark, architecture, Dubrovnik